

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

НАУКОВІ ЗАПИСКИ RESEARCH BULLETIN

Серія:
Філологічні науки

Series:
Philological Sciences

Випуск 184 (2019)
Issue 184 (2019)

Кропивницький – 2019
Kropyvnytskyi – 2019

УДК 821.161.2.(045)

DOI: 10.36550/2522-4077.2019.184.7

МОМОТ Неля Миколаївна –
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
відносин та журналістики
ВНЗ «Університет економіки
та права «КРОК»
<https://orcid.org/0000-0002-1054-4517>
e-mail: NeMo-web@ukr.net

ТИЧИНА-ЛЮДИНА І ТИЧИНА-ПОЕТ У ПУБЛІЦИСТИЦІ Є. МАЛАНЮКА: КОНТРОВЕРСІЙНІСТЬ ПОЕТИЧНОЇ ДОЛІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Реалії еміграційного життя для Маланюка стали такими, що необхідно було взятися до публіцистики. Він у когорті інших почав замислюватися над роллю емігрантів як для материкової України, так і поза її межами. У своїх статтях Маланюк висловлював погляди не тільки суто політичного спрямування, частина його праць має культурологічний аспект. Це думки про ключову роль української інтелігенції, яка перебувала в еміграції, у процесі подальшого поступу не просто української нації, а власне української національної ідеї. Таким «рупором» у ті часи стали й інші публіцисти: І. Багрянний, І. Кошелівець, В. Стахів та ін. Публіцистика Маланюка має широкий жанровий спектр: статті, маніфести, листи, рецензії, нотатки. Зокрема статті мають вагомe місце у його публіцистичній спадщині, оскільки репрезентують культурне середовище тієї доби не тільки українства за кордоном, а й загалом культурні світові тенденції ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прочитання спадщини Є. Маланюка набирає певної активності у літературознавчих колах. Поетична муза, безперечно, виокремлює індивідуально-авторську особливість Маланюка. Ця проблема вивчалася багатьма дослідниками: Г. Клочек, С. Орел, Л. Куценко, Г. Донець та ін. Як зазначав Л. Куценко, «Теза Є. Маланюка, що «лірика заговорила першою» в суворих буднях «таборових республік» інтернованих вояків УНР (Польща), справедлива тільки почасти. Справді, перші поезії його з'явилися на світ ще наприкінці 1920 р. і щедро писалися у наступних 1921–22 р. р.. Проте це були переважно поезії-сповіді, інтимна лірика, значно рідше його поезія зверталася тоді до тем громадянсько-патріотичного звучання. Тож з урахуванням контексту висловленої поетом тези (поезія мала б відповісти на запитання: «як сталося», що УНР зазнала поразки, і вона згодом дасть на нього відповідь) справедливіше перефразувати її так – першою

заговорила його проза – публіцистика, есеїстка, критика» [1, с. 31].

Метою статті є аналіз поглядів Маланюка на історію української літератури, роль української еміграції у її формуванні, а також її стан у межах радянської України. Зокрема, подано оцінку творчості Тичини у фокусі контроверсійності його поетичної долі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливу увагу привертає стаття Маланюка «Про роль еміграції», яка дає чітке визначення завдань останньої. Саме людям, що вимушено опинилися в таких умовах, випадала місія продовжити боротьбу. Змагання насамперед повинні продовжитися ідеологічні, й головну історичну роль у них, на думку Маланюка, відводилося українській еміграції 1919–1920 років. Автор одразу зазначає причини боротьби за визволення України – культурні та мілітарні. Публіцист буквально визначає певні програмні речі, зокрема, якою має бути українська еміграція: «1) репрезентантом української визвольної боротьби за кордоном, 2) моральною підтримкою для населення України, ба навіть і живим втіленням української визвольної ідеї, ідейним маяком, до певної міри, для тих, хто продовжує зараз боротьбу з окупантами на скривавлених просторах України і 3) грізним і повсякчасним *memento* для тимчасових каліфів на Україні, що само по собі примушувало б їх бути де в чому обережніш в окупованій країні» [2, с. 254]. Як визначає Маланюк, «завдання – поважне і почесне», оскільки значна частина емігрантів за рівнем освіти належали до еліти тогочасного українського суспільства. Тому справжнє українське культурне та політичне життя перемістилося на Захід: активно пропонувалися поодинокі політичні програми, здійснювалися наукові дослідження, розвивалися літературно-мистецькі школи. Політичне життя не носило активно діючого характеру. На відміну від Польщі, яка мала історичний період еміграції, українські еміграційні кола не провадили такої організованої діяльності в межах материкової України. Якщо поляки створювали таємні осередки у польських землях, висилали емісарів, то українці за кордоном не мали намірів і впевненості в тому, що в межах Радянського Союзу вони це здатні зробити. Маланюк закликає: «...можна порадити інтелігентним представникам нашої еміграції простудіювати історію польської еміграції уважніше – найліпша лектура для нас на чужині» [2, с. 255]. Замість цього еміграція поринула у дискусію причин поразки революції та майбутнє України в умовах більшовицької окупації. Маланюк у згаданій статті апріорі визначає вищезазначені завдання еміграції як її обов'язок перед поневоленим народом: «Бо це тільки обов'язок нашої інтелігенції перед українським народом. А невиконання цього – національний саботаж» [2, с. 255]. Такі завдання публіцист визначив, ще перебуваючи у таборі інтернованих, але і надалі це стало програмою його життя, визначенням його діяльності за кордоном. Для

української еміграційної інтелігенції Маланюк убачав два рівнобіжні завдання: 1) організованість, 2) культурно-освітня праця. Саме в поєднанні цих складових, на його думку, була запорука успіху. Тому, крім політичної публіцистики, він активно напрацьовує культурологічну тематику: займається оглядом еміграційної літератури загалом, української літератури зокрема, а також його пильна увага прикута до радянської України, тих процесів, які відбуваються в окупованій землі. У зв'язку з цим з'являється низка статей: «Замітки про національне мистецтво», «Думки про мистецтво», «До Чупринкової річниці», «Кінець російської літератури», «Поет Московії», «Українська література в світлі сучасності» та ін.. Вони різні за обсягом: одні – ґрунтовні, з виокремленими частинами, інші – стислі, резюмуючі, програмні. Але відчувається, що написані не похапцем, не спонтанно, а з глибоким осмисленням описаних процесів. Важливим у цьому осмисленні для Маланюка був не просто розвиток української літератури, а духовний розвиток тих письменників, які представляли собою естетичний феномен української культури. Таким для нього постає П. Тичина. Поруч з аналізом усього літературного процесу, явно виокремлюється постать поета, природу талановитості якого з'ясовує для себе Маланюк. Оцінка публіцистом поета-Тичини у різних статтях відбувається під двома кутами зору: з одного боку, необхідність відстоювати талановитість Тичини, з другого – розвінчати більшовицький вплив на нього.

У статті «Д.В.Ц.» Маланюк співчуває долі поета в умовах більшовицького шовінізму. Дозвіл цензури, поставлений на збірці «В космічному оркестрі» (видання 1921 р., Харків), викликає різку критику публіциста. Він одразу це визначає як позначення «поет – хахлацький». У текстах статей Маланюк не коментує політичні чи культурні події, тексти стають реакцією на певне культурне, а часто й політичне явище, яке описано резюмуюче, з розставленими акцентами. Публіцист зазначає проукраїнську позицію Тичини та відчуває той надлом, що стався у долі поета: «Справа в тім, що завжди опозиційний московському урядові на Вкраїні Павло Тичина цим разом, очевидно, «здався» на ласку переможців» [2, с. 237]. Дійсно, Тичина палко вітав Українську революцію. У листі до брата Євгена писав: «...тобі слід було б приїхати на Вкраїну – побачив би, що робиться. Уже в Басані (Новій), в Ярославці, Щасновці закладено товариства «Просвіти». У Києві вже діти ходять до Української гімназії. В самому Києві щось чотири чи п'ять газет українських» [3]. Поет працює в газеті «Нова Рада» завідувачем відділу хроніки (редактори: А. Ніковський, С. Єфремов). Тут Тичина опублікував два віршовані фейлетони під псевдонімом проти церковників-українофобів, а також дістала його критику шовіністично спрямована газета «Киевлянин». Поема «Золотий гомін» (хоч і з заміною слів у

передруках) стала відгуком на I Універсал Центральної Ради. Вірші «Пам'яті тридцяти», «На майдані», «Як упав же він з коня» – це сприйняття Тичиною Української революції. У 1919 році збірник «Музагет» підтверджує віру поета у те, що Україна постане. 1923 року він заклопотаний звільненням від арешту брата Євгена, який був регентом Новобасанської автокефальної церкви під Черніговом. А далі життя Тичини стає іншим.

Маланюк викриває політику більшовицького уряду УРСР стосовно постаті Тичини. Він одразу розділяє: Тичина-людина і Тичина-поет. Публіцист коментує факти про стан здоров'я поета, які дізнався з «Львівських відомостей», а також, що еміграція не лишається осторонь: комітет допомоги голодуючій Україні запропонував урядові УРСР допомогу для Тичини. Уряд відповів: «...Павлом Тичиною він опікується сам і що Павло Тичина взагалі “буржуазної опіки не потребує”» [2, с. 238]. Хоча насправді В. Еллан-Блакитний доклав зусиль, щоб домогтися допомоги уряду: Постановою ВУЦВК надали одноразову допомогу, та нарком освіти Г. Гринько дав розпорядження забезпечити харчами. А далі у тексті відгуки Маланюка, з одного боку, критичні, а з другого – образ Тичини-поета позитивний: «...людина – здалася. Але не поет Тичина» [2, с. 238]. Публіцист ніби полемізує сам із собою, він хоче насамперед переконати себе (а своєю щирістю та емоційністю й інших), що у тій системі по-іншому не могло бути, він виправдовує Тичину його ж поетичним талантом. А все, у чому відсутня ця риса поета (талановитість) – не тичинівське, то рядки якогось «обивателя совітського раю» на прізвище Павло Тичина» [2, с. 238].

Еміграційна публіцистика Маланюка, особливо 20-х р. р., відзначається певним пафосом, хоча це пов'язано з аспектами масовості та актуальності. Такий своєрідний пафос, що додає тексту форми відозви, у межах локального середовища дає свій ефект – працює як контроверсійна комунікація, здатна притягнути увагу до злободенних проблем: «Червоним Москалям, відвічним душителям українського народу, мало знищувати його фізично, мало розстрілювати найкращих синів його, вони хочуть звалтувати ще й душу народу, вони хочуть удушити те, що не відважувався душити й царський уряд – поезію українську!» [2, с. 239].

Маланюк подає власне ставлення до дійсності, осмислюючи постать Тичини у геопоетичному контексті доби. Текст для публіциста став публічним простором, у якому він, не добираючи слів, дає нищівну критику більшовизму: «І на сонячній промінні поезії Павла Тичини – брудна лапа москаля поставила чорну пляму – “Д.В.Ц.”» [2, с. 239]. Для Маланюка – це не вирок. Він викривально репрезентує позицію мистецького емігрантства, яке Тичину вже уособлює з історією України.

Характерна для Маланюка манера висловлювання демонструє риторичну нескореність, невикорінність всього українського, що нагадує маніфест проголошення незнищенності українців: «Поет Павло Тичина своїми попередніми творами вже влив в артерії молодого покоління українського творчий вогонь. І цей вогонь – спалить вас, душители, раніш чи пізніш! І не допоможуть вам тут три символічних літери “Д.В.Ц.”» [2, с. 239]. Таким було відчуття Маланюка-публіциста. І такий його «мистецький жест» не просто демонструє важливий факт, а зобов'язує автора вдаватися до віддзеркалення дійсності, в якому ситуація повинна отримати відображення з можливістю споглядати її у різних ракурсах. Тому Тичина тут різний: з одного боку, поет з комплексом протиріч, які є впливом пореволюційної доби; з іншого – талановита постать у контексті літературних явищ свого часу.

В історії літератури існують особливі постаті, які впливають на її розвиток. Без сумніву, таким Євген Маланюк вважав Павла Тичину, феномен творчості якого визрів у 1920-х р. р.. На думку Маланюка, його ідейна трансформація впливала на самовизначення національної літератури. Тактика «більшовизації» творчості Тичиною була обрана під тиском обставин та потребувала від нього її практичної реалізації. Маланюк розумів, що зібрати український національний дух до купи, особливо в радянській Україні, було надскладним завданням. Тому його публічні кроки, втілені у статтях, були спрямовані на те, щоб надати цьому явищу відповідне пояснення, заперечити хибну думку більшовиків про отриману перемогу. Для Маланюка було очевидним, що з допомогою талановитих митців більшовикам вигідно було українську літературу демонструвати як національну за формою, але соціалістичну за суттю. Це була тактично спланована політика, розвінчати яку Маланюк ставив собі за мету. Але навіть так знівечена національна література народжувала і формувала етнічну українську еліту. І якою б контроверсійною не була літературна доля Тичини, знівелювати національний вплив його ранньої творчості видається для Маланюка неможливим. Яким би прозірливим не здавалося центральне більшовицьке керівництво, та якраз у цих спланованих акціях виявлялося їх уразливе місце: «...“Д.В.Ц.”...вони символізують якраз вашу духовну прострацію, ваш ідейний прогресивний параліч, вашу безсилу жорстокість і ваше жорстоке, але останнє безсилля» [2, с. 239].

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Подальша доля України постійно буде привертати увагу українських емігрантів. Вони завжди пильно стежили за її поступом, постійно ведучи конкурентну боротьбу. Є. Маланюк своєю публіцистикою демонстрував силу національного духу, власну незламність, потужну енергію тих українців, які обрали шлях еміграції, визначивши в тих умовах сенсом

життя – вперто стояти на шляху мандрівного заокеанського буття, але далі творити таку омріяну національну культуру. Як висновок, зазначимо, що зростає усвідомлення того, наскільки важливою була місія українських емігрантів у цьому поступу, тому саме таке розуміння породжує подальші розвідки, дослідження. Саме це становить значний літературознавчий інтерес, вартий подальшої реалізації.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Куценко Л. Публіцистика Є. Маланюка: пошук відповідей на «прокляті питання» і спроба естетичного самовизначення (1921–1923 р. р.) / Л. Куценко // Слово і час. – 2000. – №10. – С. 31 – 37.
2. Маланюк Є. Вибрані твори / Є. Маланюк. – К. : Смолоскип, 2017. – 872 с.
3. Цимбал Я. Павло Тичина в 1917-му. Економіст, сепаратист і Тичинін [Електронний ресурс] / Я. Цимбал. – Режим доступу: http://www.dsnews.ua/nasha_revolyutsiya_1917/spravzhniy-pavlo-tichina-ekonomist-separatist-i-tichinin-20032017220000

REFERENCES

1. Kutsenko, L. (2000). *Publitsystyka Ye. Malaniuka: poshuk vidpovidei na prokliati pytannia» i sproba estetychnoho samovyznachenn (1921–1923 r. r.)*. [Publicism of Ye. Malaniuk: search for answers to «damned questions» and attempt of aesthetic self-determination (1921–1923 biennium)]. Kyiv.
2. Malaniuk, Ye. (2017) *Vybrani tvory*. [Selected Works]. Kyiv.
3. Tsimbal, Ya. (2017) *Pavlo Tychyna v 1917-mu. Ekonomist, separatyst i Tychynin*. [Pavlo Tychyna in 1917. Economist, separatist and Tychynin]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МОМОТ Неля Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та журналістики ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК».

Наукові інтереси: шевченкознавство, маланюкознавство, публіцистика, письменницькі щоденники, мемуаристика.

INFORMATION ABOUT AUTHOR

MOMOT Nelia Mukolaivna – Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of International Relations and Journalism of the University of «Economics and Law «KROK».

Circle of scientific interests: Shevchenko Studies, Malaniuk Studies, publications, writer's diaries, memoirs.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2019 р.